

magura

BIULETYN MAGURSKIEGO PARKU
NARODOWEGO

nr 1 (31) STYCZEŃ – MARZEC 2023
(kwartalnik bezpłatny)

W numerze:

Plan Ochrony Magurskiego
Parku Narodowego

Przyroda mniej znana
– niewidzialny ptak

Goście z dalekiej północy

W numerze:

Nieoczywiste spotkania z przyrodą

2

Sezon turystyczny 2022 r.

w Magurskim Parku Narodowym

7

Warsztaty z tradycyjnego,
ekologicznego, beskidzkiego
serowarstwa dla dzieci i młodzieży

9

Plan Ochrony Magurskiego Parku
Narodowego

10

W magurskich lasach

14

Petznie po pniu niewidzialny ptak...

16

Pod parasolem lepiężnika

16

Goście z dalekiej północy

17

Młody Przyrodnik

20

Zdjęcie na okładce:

Puszczyk uralski, fot. Konrad Krasoń

Redaguje zespół:

Iwona Sochacka – red. naczelna

Magdalena Kuś, Agnieszka Nowak,

Ewa Wygonik-Jaskot

Wydawca:

Magurski Park Narodowy

Krempna 59, 38-232 Krempna

tel./fax: 13 441 40 99, 13 441 44 40

e-mail: mpn@magurskipn.pl

Skład i druk: AGENT PR

Nieoczywiste spotkania z przyrodą

Magdalena Kuś

Zespół ds. Edukacji MPN

Co przychodzi Wam na myśl, kiedy myślicie o wiosnie? Zmiana grubego płaszcza na lżejszą kurtkę? A może pierwsze wiosenne burze i dłuższy dzień? W przyrodzie zmiany zachodzące w tym czasie są szybkie i dobrze widoczne. To okres, kiedy zakwitają rośliny, nabrzmiewają pąki na drzewach, a wiele ptaków powraca z zimowisk i przystępuje do lęgów. Na tle pozornie statycznej zimy, wiosenna przyroda jest wręcz spektakularna. Ale przecież każdy czas w naturze obfituje w różne przejawy jej obecności. Wiele z nich jest jednak nieoczywistych i mniej dynamicznych. W każdej z tych odston spotkania z przyrodą mogą nieść wiele radości i emocji.

Gdy oglądamy obraz lub słuchamy muzyki często pozostaje w nas ogólne wrażenie, jakaś dominanta wysuwająca się na pierwszy plan. Jeśli jednak zdecydujemy się przyglądać bliżej lub bardziej wsłuchać, odkryjemy więcej szczegółów, które wcześniej nam umknęły. To zagłębianie się w misterną strukturę dzieła może być bardzo wciągające, co na pewno potwierdzą miłośnicy sztuki i melomani. Nie inaczej jest z otaczającą nas przyrodą! Spektakularne wiosenne zmiany często są pierwszym wrażeniem. Myśląc o tej porze roku może nieco automatycznie kojarzymy kwiaty i ptaki. Ale jaki tam jest detal! Czy wiemy, gdzie ostatnio spotkaliśmy pierwsze przebiśniegi? Co było w tym miejscu, zanim się pojawiły? Czy potrafimy odtworzyć głosy „wiosennych ptaków”, jak często o nich mówimy? I co się dzieje z ich gniazdami, kiedy wyfruną z nich młode? Zima

Przyglądając się uważnie leśnej ściółce możemy zimą odkryć np. Łódź włóknisty. Fot. M. Kuś

Detal na liściu buka przypominający zmieniające się fazy księżycy. Fot. M. Kuś

i zaranie wiosny to doskonały czas, aby w te misterne detale się zagłębić i odkryć w przyrodzie znacznie więcej, niż widzimy na pierwszy rzut oka.

Dostrzeganie szczegółów nie jest proste, ale przynosi mnóstwo satysfakcji i można się go nauczyć! To one stanowią o unikalności i głębi całości, nadając jej wyjątkowego charakteru. Odnosi się to także do środowiska, w którym żyjemy. Obserwacja skomplikowanej struktury może zachwycić, ale także pomóc zrozumieć zależności pomiędzy jej poszczególnymi elementami. Chciałam Wam zaproponować trzy nieoczywiste spotkania z przyrodą, które pomogą rozwinąć Waszą uważność. To także dobre pomysły na spędzenie czasu w naturze wówczas, kiedy jest ona mniej dynamiczna i znana niż wiosną. Szkoda nie skorzystać z możliwości odkrycia innych wymiarów świata, który nas otacza i całej jego niebywałej różnorodności!

Spotkanie pierwsze

Zacznijmy od tego, co towarzyszy nam każdego dnia. Przy zachmurzeniu lub silnych zamgleniach nie jest łatwo zlokalizować miejsce, w którym aktualnie znajduje się Słońce. Ale czy wiemy na którą część nieba patrzeć? W bezchmurne dni widzimy je przecież codziennie. Jak wysoko nad horyzontem się znajduje i gdzie jest najwyższy punkt, który dzisiaj osiągnie? Ziemia wykonując obroty wokół własnej osi, a także ruch obiegowy wokół Słońca, zmienia

swoje położenie względem tej gwiazdy. Z naszej planety wygląda to, jakby wędrowało ono po niebie, jest to jednak wyłącznie pozorny ruch, którego droga zwana jest ekliptyką. Czy potrafisz zarysować dłonią trasę tej wędrówki, bez dłuższego zastanowienia? Spróbuj zrobić to w różnych dniach i o różnych godzinach. A czy wiesz w jakiej fazie aktualnie znajduje się księżyc? Pewnie niejednokrotnie spoglądasz na nocne niebo, ale czy zauważasz te zmiany? Pomyśl, czy dzisiejszej nocy potrzebna byłaby latarka, czy raczej księżyc rozświetliłby ciemność. Umiejętność obserwacji nieba i obiektów występujących na nim dla naszych przodków była oczywista. Wykorzystywali ją m.in. do nawigacji i podróży, określania czasu czy budownictwa.

Spotkanie drugie

Patyki. Często używamy tej nazwy na bezlistne pędy drzew. W naszym klimacie większość drzew liściastych zrzuca liście na zimę i przechodzi w stan spoczynku. W tym okresie ich identyfikacja może się wydawać utrudniona, ale właśnie bezlistne pędy znacznie ją ułatwiają. Przyglądnij się najpierw jednemu z nich. Jak ułożone są na nim pąki? Czy widzisz w tym ułożeniu jakąś regularność? Spróbuj połączyć niewidzialną linią najbliższe sobie pąki. Czy raczej występują parami, czy tworzą spiralne linie wzdłuż pędu? A może ten układ jest jeszcze inny? Spotkanie z „patykami” może być długie, a każda obserwacja może rodzić kolejne pytania. Spróbuj przyglądając się większej ilości bezlistnych pędów. Najlepiej, jeśli będą pochodziły z różnych gatunków drzew, nie musisz ich znać. Czy są tam cechy, które się powtarzają? A które z nich są unikalne? Zwróć uwagę na wielkość pąków i zmienność tej cechy na całej długości pędu. Niektóre gatunki mają pąki szczytowe wyraźnie większe od pąków bocznych, u innych gatunków są one tej samej wielkości. Spróbuj nazwać kolor pąków. U jesionu będą one czarne, a jaki

Bezlistne pędy różnią się od siebie wieloma cechami. Fot. M. Kuś

1 Buk pospolity

BARWINOK

2 Jodła pospolita

KORNUTY

WĄTKOWA

MAGURA

3 łoś

3 Lulecznica kraińska

4

Ścieżka „Świerzowa Ruska”

4 Jabłoń

5 Orzeł przedni

6

Świętokowa

Wisłoka

6 Bocian biały

(Nieznajowa)

(Rostajne)

7 Wilk

7

Bóbr

Ścieżka „Kiczera”

9

Zimowit jesienny

8 Dziewięcił bezłodygowy

8 Wrzos

9 Mieczyk dachówkowaty

Salamandra plamista

10

Folusz
Ścieżka „Folusz”

11

10

12

Ożenna

11

Żaba trawna

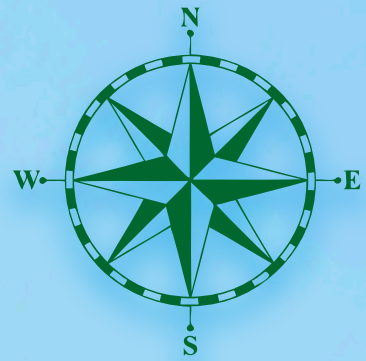
13

Klon jawor

14

Dzięcioł białostrzbiety

12

Bulica dwulistna

16

Ryś

15

Traszka karpacka

19

Storczyk męski

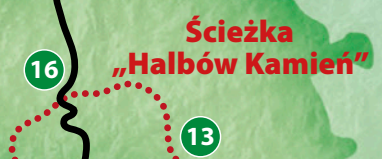
18

Chaber miękkowłosy

17

Zimorodek

Ścieżka „Halbów Kamień”

20

Orlik krzykliwy

22

Jeleń

Bocian czarny

21

Nadobnica alpejska

15

18

WYSOKIE

(Huta Krempska)

Polany

Olchowiec

Modraszka ariona

23

Wilsznia

23

Śliwa tarnina

Huta Polańska

21

BARANIE

24

Niedźwiedź

24

Lodowe dzwonki są nie do zauważenia, jeśli się nie schylimy i nie spojrzymy na brzeg potoku z innej niż na co dzień perspektywy. Fot. M. Kuś

kolor mają pąki jawora? Czy są błyszczące, czy matowe? A może pokrywa je coś podobnego do „futerka”? Spróbuj samodzielnie przypisać dostrzeżonym w przyrodzie pędom taki zestaw cech, który dla Ciebie będzie bezbłędnym sposobem na ich rozpoznanie. Ile uda Ci się ich odnaleźć?

Spotkanie trzecie

Kora jest najbardziej zewnętrzną warstwą okrywającą pień drzewa. Chroni ona tkanki znajdujące się pod spodem i procesy, które w nich zachodzą. Dla każdego gatunku ma ona charakterystyczny wygląd i może być cechą diagnostyczną. Pomimo pozornego podobieństwa, różne drzewa można od siebie odróżnić właśnie dzięki różnej korze. Na co zwrócić uwagę? Zestaw tych cech jest dosyć spory, ale spróbuj odkryć je samodzielnie. Spójrz najpierw na kolor. Pewnie kojarzysz białawy odcień z brzozą, ale czy równie oczywista wydaje Ci się obecność na korze takich barw jak fiolet czy róż? Można je jak najbardziej spotkać i to u rodzimych gatunków, nie musimy wcale szukać wśród egzotów. Jeśli kora mogłaby być obrazem, to co by przedstawiała? Są drzewa, których kora wygląda jak spływające po niej strugi wody, u innych przypomina morskie fale lub powierzchnię usianą mikrokraterami. Zwróć też uwagę na mieszkańców tej części drzewa. Gdzie są dziuple, czy w załamaniach kory są ślady obecności jakichś mieszkańców? A otwory wylotowe owadów, jakie mają kształty i rozmiary? Kolor, kształt, grubość, faktura – te i wiele więcej cech tworzy mozaikę charakterystyczną dla każdego drzewa. Spróbuj ją poznać. Te nieoczywiste spotkania z przyrodą mogą pomóc Ci dostrzec jej niezwykle różnorodność. Bycie

świadkiem zmian zachodzących wokół nas jest ciekawym doświadczeniem. Okazuje się, że nie tylko wiosenne zmiany mogą nieść ze sobą zagadki i wyzwania dla obserwatorów, ale także pozostałe pory roku pełne są fascynujących zdarzeń. Wiele z nich przenika naszą codzienność i przechodzi niezauważone. Jeśli chcielibyście spróbować je uchwycić, to warto skorzystać z dołączonej mapki. Teren Magurskiego Parku Narodowego udostępniony jest do zwiedzania dzięki sieci szlaków i ścieżek. Wędrując nimi o różnych porach roku można doświadczyć żywego kontaktu z przyrodą. Podpowiadamy, na jakie rzeczy zwracać uwagę w różnym czasie i w różnych miejscach. Swoją wrażliwość na otaczający świat możecie jednak rozwijać także w swoim najbliższym otoczeniu, do czego szczególnie zachęcamy. Wystarczy odrobina uważności i otwarcia na nieoczywiste spotkania.

Kora niektórych gatunków drzew może wyglądać jak mapa niezwykle miejsca. Fot. M. Kuś

Sezon turystyczny 2022 r. w Magurskim Parku Narodowym

Sławomir Basista

Zespół ds. Udostępniania Parku

Magurski Park Narodowy wśród Parków o charakterze górskim wyróżnia się najniższym natężeniem ruchu turystycznego. W 2022 r. MPN odwiedziło około 70 tysięcy turystów. Od kilku lat obserwujemy stopniowy wzrost odwiedzających Magurski PN, którzy doceniają piękno Beskidu Niskiego.

Folusz był tradycyjnie najbardziej popularnym miejscem w okresie wakacji, punktem wyjścia do magurskich atrakcji, takich jak Diabli Kamień czy Wodospad Magurski oraz Wapienne, z punktem wyjścia ścieżki przyrodniczej „Buczynowa”, z wieżą widokową na szczycie Ferdla.

Szlaki turystyczne, ścieżki przyrodnicze (Kiczera im. Prof. J. Rafińskiego, Hałbów-Kamień, Folusz, Świerzowa Ruska, Olchowiec oraz Buczynowa), trasy rowerowe i trasa konna udostępnione w ubiegłym roku pozwalały turystom wygodnie korzystać i podziwiać zasoby przyrodnicze oraz kulturowe MPN. Całkowita długość tras, które udostępnialiśmy w 2022 roku, wyniosła 145,5 km. Zauważyliśmy też bardzo duże zainteresowanie przejściem z Huty Polańskiej do doliny Ciechani, która staje się coraz bardziej „modną” atrakcją turystyczną Magurskiego Parku Narodowego. W okresie od 11 czerwca

do 2 października z weekendowych przejść doliną z pracownikiem Parku skorzystało 446 osób.

W 2022 roku funkcjonowało pięć punktów kasowych: Ośrodek Edukacyjno-Muzealny w Krempnej, „Mała Gastronomia” w Świątkowej Wielkiej, schronisko „Hajstra” w Hucie Polańskiej, Folusz – punkty kasowe przy Diablím Kamieniu, Wodospadzie i górze Ferdel oraz mobilne punkty kasowe (Nieznajowa, Żydowskie) obsługiwane przez Straż Parku i Służbę terenową. Możliwy był też zakup biletów przez internet na platformie eParki.pl, co cieszyło się dużą popularnością. Od 1 maja do 31 października w punktach kasowych sprzedaliśmy 21 324 bilety.

Odbywały się też u nas imprezy o charakterze rekreacyjno-sportowym, w których wzięło łącznie udział 1359 osób:

- ▶ Łemkowyna Ultra Trail
- ▶ Ultramaraton Magurski
- ▶ Bieg Beskidnika
- ▶ Perły Małopolski
- ▶ Zimowy Bieg Beskidnika

Nad bezpieczeństwem osób poruszających się po terenie MPN czuwało Górskie Ochotnicze Pogotowie

Krzyż przydrożny w Wilszni, Fot. S. Basista

Platforma obserwacyjno-widokowa na Wysokim, Fot. Basista

Ratunkowe. Kolejny już, trzeci, sezon w siedzibie Dyrekcji Parku funkcjonował punkt GOPR, w którym dyżury weekendowe pełnili ratownicy z Grupy Krynickiej. Na działalność ratowniczą GOPR Magurski Park Narodowy przekazał kwotę 18 109,97 zł.

W ramach działań na rzecz udostępniania Magurskiego Parku Narodowego dla turystyki w 2022 roku zrealizowaliśmy:

- ▶ budowę platformy obserwacyjno-widokowej na szczycie Wysokie wraz z zakupem lunety
- ▶ wymianę tablic informacyjnych w gminie Sękowa i Lipinki
- ▶ na trasie rowerowej Folusz–Świątkowa wymieniono 352 m barierki ochronnej
- ▶ na trasie ścieżki „Folusz” wymieniono 40 m barierki ochronnej
- ▶ wymianę słupów nośnych w zadaszeniu nad stołem z ławami.

Wyżej wymienione działania zrealizowano za łączną kwotę 113 235,76 zł brutto.

Wykonano prace, które zostały dofinansowane ze środków Funduszu Leśnego przez Lasy Państwowe. Zakres działań zrealizowanych przez Park obejmował:

- ▶ wywóz odpadów zebranych na szlakach turystycznych
- ▶ postawienie i serwisowanie toalet w miejscach dziennego wypoczynku
- ▶ wykaszanie miejsc dziennego wypoczynku
- ▶ wykaszanie miejsc wokół drewnianych elementów infrastruktury
- ▶ zabezpieczenie lub usuwanie drzew stwarzających zagrożenie wzdłuż tras i miejsc udostępnionych na łącznie 145,5 km
- ▶ brukowanie szlaku na ścieżce przyrodniczej „Folusz” 150 m
- ▶ zakup materiału do remontu infrastruktury turystycznej
- ▶ remont osłon sanitariatów 2 szt.
- ▶ wymianę mostów na ścieżce przyrodniczo – kulturowej „Świerzowa Ruska” 5 szt.
- ▶ wymianę mostków na ścieżce przyrodniczej „Folusz” 2 szt.
- ▶ remont nawierzchni ścieżki rowerowej „Nieznajowa” 2,3 km.
- ▶ prace konserwatorskie, remontowe i zabezpieczające przydrożne krzyże w obwodzie ochronnym Baranie 2 szt.

Wyżej wymienione działania zrealizowano za łączną kwotę 578 614,26 zł brutto.

Gmina Dębowiec na terenie MPN w Foluszu przy miejscu do palenia ognisk i dziennego wypoczynku pod Wodospadem przebudowała i powiększyła

Przebudowany parking w Foluszu. Fot. Gmina Dębowiec

Prace remontowe na ścieżce przyrodniczo-kulturowej Świerzowa Ruska. Fot. Basista

parking dla samochodów osobowych. Całość inwestycji wraz z remontem drogi dojazdowej wyniósł 438 373,97 zł.

Ponadto w ubiegłym roku pracownicy parku w ramach obowiązków służbowych wykonali szereg prac remontowych infrastruktury turystycznej:

- ▶ na ścieżce przyrodniczo – kulturowej „Świerzowa Ruska” wymieniono dwa mostki
- ▶ na ścieżce przyrodniczej „Hałbów-Kamień” wymieniono pomost nad terenem podmokłym
- ▶ wymiana ogrodzenia i budowa nowego odcinka przy nowopowstałym parkingu w miejscowości Folusz
- ▶ budowa barierki ochronnej przy miejscu postojowym na początku trasy rowerowej „Nieznajowa”
- ▶ wykonanie siedmiu ławostołów, które zostały zamontowane przy szlakach turystycznych w obwodach ochronnych Żydowskie, Świątkowa, Jaworze

W ramach współpracy z MPN, Oddział PTTK Jasło poprawił oznakowanie na szlaku czerwonym Magura-Kąty, a Oddział PTTK Gorlice odnowił oznakowanie szlaku zielonego na odcinku Wapienne-Magura.

Warsztaty z tradycyjnego, ekologicznego, beskidzkiego serowarstwa dla dzieci i młodzieży

Alicja Duliban

Stowarzyszenie Producentów Żywności Ekologicznej „EKO DAR”

W dniach 29 i 30 listopada 2022 r. w Ośrodku Edukacyjno-Muzealnym Magurskiego Parku Narodowego im. Jana Szafrąńskiego odbyły się warsztaty dla dzieci z tradycyjnego serowarstwa. Warsztaty poprowadził przedstawiciel Rodzinnego Gospodarstwa Ekologicznego „FIGA” Pan Wawrzyniec Maziejuk, prowadzący ekofarmę i wytwarzający ekologiczne sery kozie z niepasteryzowanego mleka koziego i krowiego metodami tradycyjnymi w Mszanie Dolnej.

W bardzo ciekawy sposób opowiedział on dzieciom, jakie są etapy powstawania serów tradycyjną, beskidzką metodą, jaki jest podział produktów mlecznych wytwarzanych w gospodarstwie FIGA oraz na czym polega ekologiczne przetwórstwo mleka. Pan Wawrzyniec przetransportował także do sali Ośrodka mleko oraz część swojej aparatury do wytwarzania serów, aby dzieci mogły bezpośrednio wziąć udział w ich wyrabianiu. Uczestnicy warsztatów bardzo chętnie, własnoręcznie odciskali sery oraz ubijali masło. Na koniec warsztatów odbyła się degustacja różnych rodzajów serów, które wytwarzane są w gospodarstwie FIGA.

Po warsztatach serowarskich dzieci zwiedziły niesamowitą wystawę przyrodniczą Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego w Krempcnej. Zaczęły od obejrzenia spektaklu przyrodniczego obrazującego historię kształtowania się obecnego stanu przyrody tego terenu. Zwiedziły też interaktywne wystawy przedstawiające świat zwierząt i bogatą roślinność regionu znajdujące się na trzech poziomach Ośrodka. Ekspozycje zachęcały dzieci do zaangażowania w uzyskanie wiedzy poprzez nowoczesne rozwiązania

EKOLOGICZNE TRADYCYJNE
WYROBY Z SUROWEGO
MLEKA KOZIEGO

z wykorzystaniem ekranów, ruchomych układanek, nagrań odgłosów zwierząt czy wirtualnych obserwacji.

Warsztaty były jednym z działań Stowarzyszenia Producentów Żywności Ekologicznej „EKO DAR” zrealizowanych w ramach zadania „KOLOROWA ŁĄKA – działania edukacyjne w zakresie pszczelarstwa i serowarstwa wśród dzieci i młodzieży”, a sfinansowanych ze środków Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego.

Plan Ochrony Magurskiego Parku Narodowego

Jarosław Sochacki

Zespół ds. Ochrony Przyrody

Plan ochrony tworzy się dla właściwego funkcjonowania Parku Narodowego i jego ochrony. Magurski Park Narodowy w swojej ponad 25-letniej historii funkcjonowania posiadał ten dokument przez okres jednego roku – w latach 2000–2001. Prace nad obecnym planem ochrony rozpoczęły się w roku 2011, dzięki uzyskaniu wsparcia finansowego w ramach V priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko) – działanie 5.3 – Opracowanie planów ochrony. Oficjalnie przystąpiono do opracowania projektu planu ochrony dla Magurskiego Parku Narodowego w dniu 28 sierpnia 2012 roku publikując zawiadomienie Dyrektora Magurskiego Parku Narodowego o przystąpieniu do opracowania projektu planu. W latach 2012–2015 prowadzono prace terenowe oraz przygotowywano dokumentację potrzebną do opracowania dokumentu końcowego. Organizowano również warsztaty na temat realizacji prac nad Planem Ochrony Magurskiego PN. W roku 2019 przedłożono do publicznego wglądu projekt planu dla Magurskiego Parku Narodowego oraz przeprowadzono konsultacje społeczne, których wynikiem było złożenie licznych uwag i wniosków. Obecnie planowane jest przystąpienie do kolejnych konsultacji społecznych, których wynikiem ma być dokument gotowy do przedłożenia do Ministerstwa Klimatu i Środowiska.

Artykuł ten ma choć w części przybliżyć problematykę wprowadzania bardzo ważnego dla Parku Narodowego dokumentu oraz wyjaśnić jego zawartość. Zgodnie z art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916, z późn. zm.) projekt planu ochrony, na okres 20 lat, sporządza dyrektor parku narodowego. Ustawa określa zakres informacji, jakie należy uwzględnić przy sporządzaniu projektu planu ochrony oraz wymienia co powinien zawierać projekt planu ochrony dla parku narodowego. Plan ochrony sporządzany jest z uwzględnieniem:

- 1) charakterystyki i oceny stanu przyrody;
- 2) identyfikacji i oceny istniejących oraz potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych;

Magurski PN z lotu ptaka. Fot. D. Nowak

- 3) charakterystyki i oceny uwarunkowań społecznych i gospodarczych;
- 4) analizy skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony;
- 5) charakterystyki i oceny stanu zagospodarowania przestrzennego;
- 6) wyników audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Prace przy wykonaniu projektu planu polegają na:

- 1) ocenie stanu zasobów, tworów i składników przyrody, walorów krajobrazowych, wartości kulturowych oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, która może być wykonana w formie szczegółowych opisów;
- 2) opracowaniu koncepcji ochrony zasobów, tworów i składników przyrody oraz wartości kulturowych, a także eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych;
- 3) wskazaniu zadań ochronnych, z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji.

Tryb sporządzania planu ochrony, zakres prac, sposób zmian planu ochrony oraz zakres i sposób ochrony zasobów, tworów i składników przyrody określa szczegółowo rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. poz. 794). W myśl art. 19 ust. 5 ustawy o ochronie przyrody, minister właściwy do spraw środowiska ustanawia plan ochrony dla parku narodowego w drodze rozporządzenia. Rozporządzenie obecnego ministra właściwego do spraw środowiska, czyli Ministra Klimatu i Środowiska, w sprawie ustanowienia planu ochrony, jest aktem prawnym określającym sposoby ochrony zasobów, tworów i składników przyrody występujących na obszarze Parku Narodowego.

Sporządzający projekt planu ochrony dyrektor parku narodowego, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w postępowaniu,

którego przedmiotem jest sporządzenie projektu. Odbywa się to zgodnie z rozdziałem 3 ww. ustawy przez między innymi udostępnienie dokumentacji planu ochrony w postaci przygotowanego rozporządzenia oraz umożliwieniu składania uwag i wniosków. Projekt planu wymaga również zaopiniowania przez właściwe miejscowo rady gmin.

Plan ochrony ustanowiony dla parku narodowego, zgodnie z art. 30 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody, po uwzględnieniu zakresu, o którym mowa w art. 29 ustawy, staje się równocześnie planem ochrony dla obszarów Natura 2000 w częściach pokrywających się z obszarem parku narodowego. W przypadku Magurskiego Parku Narodowego projekt planu uwzględnia zakres planu ochrony dla obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Magurska (PLH180001), obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Łysa Góra (PLH180015), obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Kościół w Skalniku (PLH180037), obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Bednarka (PLH120033), obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty Wiśłoka z doływami (PLH180052) oraz dla obszaru specjalnej ochrony ptaków Beskid Niski (PLB180002) w tych fragmentach, które pokrywają się z obszarem Parku. Szczegółowo plan ochrony dla parku narodowego zgodnie z ustawą zawiera:

- 1) cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji;
- 2) identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków;
- 3) wskazanie obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej;
- 4) określenie działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji tych działań;
- 5) wskazanie obszarów i miejsc udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych, amatorskiego połowu ryb i rybactwa oraz określenie sposobów ich udostępniania;
- 6) wskazanie miejsc, w których może być prowadzona działalność wytwórcza, handlowa i rolnicza;
- 7) ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych.

Zgodnie z powyższymi założeniami ustawowymi projekt rozporządzenia w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Magurskiego Parku Narodowego

Magurski PN z lotu ptaka. Fot. D. Nowak

zawiera następujące rozdziały wraz z opisem ich zawartości.

Rozdział 1 – „Cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji” – określono w nim cele ochrony przyrody nieożywionej, ekosystemów, gatunków roślin, grzybów i ich siedlisk oraz krajobrazu, przyrodnicze uwarunkowania realizacji celów ochrony przyrody, w tym charakterystykę ekosystemów, gatunków roślin, grzybów i zwierząt występujących na obszarze Parku oraz przedmioty ochrony obszarów Natura 2000. Zawiera on także społeczne uwarunkowania realizacji celów ochrony przyrody, między innymi informacje dotyczące społeczności lokalnych.

Rozdział 2 – „Obszary ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej” – zawiera wykaz oddziałów i pododdziałów objętych poszczególnymi rodzajami ochrony na obszarze Parku.

Rozdział 3 – „Opis granic i mapa obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wiśłoka z doływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się z obszarem Parku” – zawiera współrzędne punktów załamania granicy (X, Y) oraz mapy wskazanych obszarów Natura 2000 w częściach pokrywających się z obszarem Parku.

Rozdział 4 – „Identyfikacja oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków dla obszaru Parku, w tym identyfikacja istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony dla obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wiśłoka z doływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się

z obszarem Parku” – zawiera informacje na podstawie materiałów przygotowanych na potrzeby projektu planu ochrony jakie zostały zidentyfikowane zagrożenia: wewnętrzne istniejące, wewnętrzne potencjalne, zewnętrzne istniejące oraz zewnętrzne potencjalne. Określono tu także sposoby eliminacji lub ograniczania zidentyfikowanych zagrożeń i ich skutków.

Rozdział 5 – „Określenie warunków utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się z obszarem Parku, zachowania integralności tych obszarów oraz spójności sieci obszarów Natura 2000” – w rozdziale określono warunki utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony dla każdego przedmiotu ochrony. Na obszarze ochrony ścisłej warunki są ograniczone do zapewnienia naturalnego rozwoju, na obszarze ochrony czynnej i krajobrazowej warunki polegają na odtwarzaniu właściwego stanu ochrony.

Rozdział 6 – „Wskaźniki właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się z obszarem Parku” – zawiera wszystkie wskaźniki właściwego stanu ochrony poszczególnych przedmiotów ochrony obszarów Natura 2000, określone w oparciu o wskaźniki będące wynikiem prac monitoringowych i wskazanych w wytycznych GIOŚ dla poszczególnych gatunków i siedlisk. W przypadku ptaków, określono również powierzchnię ich siedlisk, która będzie zachowana w celu utrzymania populacji.

Rozdział 7 – „Określenie działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji tych działań oraz określenie działań ochronnych dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony na obszarze Natura 2000 Ostoja Magurska, obszarze Natura 2000 Łysa Góra, obszarze Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszarze Natura 2000 Bednarka, obszarze Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszarze Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się z obszarem Parku, ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację” – w rozdziale określono program działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej w odniesieniu do występujących w Parku ekosystemów i w stosunku do dziko występujących roślin lub zwierząt oraz działania ochronne

na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej wraz z opisem sposobu ich wykonania, określeniem zakresu i lokalizacji. Na obszarze objętym ochroną ścisłą działania ochronne zmierzają do umożliwienia naturalnego przebiegu procesów przyrodniczych. Działania ochronne na obszarach objętych ochroną czynną i krajobrazową polegają na wspieraniu przebiegu naturalnych procesów przyrodniczych, w tym procesów regeneracji, sukcesji ekosystemów, zgodnie z przyjętymi założeniami i wyznaczonymi celami ochrony, z podziałem na działania w ekosystemach Parku i w stosunku do występujących w Parku roślin i zwierząt. Działania te, w tym usuwanie obcych i niepożądanych gatunków, mają na celu utrzymanie lub przywracanie właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych. Zaplanowane działania ochronne wynikają z określonych sposobów eliminacji lub ograniczania zagrożeń i ich skutków. Zakres i rozmiar zaplanowanych działań i zabiegów ochronnych, zapewni osiągnięcie celów ochrony walorów przyrodniczych i kulturowych Parku oraz zachowanie lub odtworzenie właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszarów Natura 2000.

Rozdział 8 „Określenie sposobów monitoringu realizacji zadań ochronnych oraz ich skutków na obszarze Natura 2000 Ostoja Magurska, obszarze Natura 2000 Łysa Góra, obszarze Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszarze Natura 2000 Bednarka, obszarze Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszarze Natura 2000 Beskid Niski, w częściach pokrywających się z obszarem Parku” – w rozdziale zawarto opis monitoringu realizacji działań ochronnych w ekosystemach Parku oraz wskazano pożądany skutek prowadzenia tych działań, w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin i zwierząt.

Rozdział 9 – „Określenie sposobów monitoringu stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, w częściach

Naturalny drzewostan z martwym drewnem. Fot. D. Nowak

pokrywających się z obszarem Parku” – zawiera opis monitoringu siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski, wraz z określeniem metodyki prowadzonego monitoringu.

Rozdział 10 – „Wskazanie obszarów i miejsc udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych, oraz określenie sposobów ich udostępniania” – zawiera opis udostępnienia obszarów Parku dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych. W wielu przypadkach jest określona maksymalna liczba osób mogących przebywać jednocześnie w danym miejscu (art. 12 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody). W rozdziale nie wskazano obszarów udostępnionych dla celów sportowych, amatorskiego połowu ryb i rybactwa, ponieważ cele te nie są realizowane na obszarze Parku.

Rozdział 11 – „Wskazanie miejsc, w których może być prowadzona działalność wytwórcza, handlowa i rolnicza” – zawiera wykaz udostępnianych miejsc na obszarze Parku, w których może być prowadzona działalność wytwórcza lub handlowa, oraz wykaz miejsc, w których jest dopuszczona działalność rolnicza.

Rozdział 12 – „Ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planu zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego i województwa małopolskiego, dotyczące eliminacji lub ograniczania zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych na obszarze Parku oraz niezbędnych dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt na obszarze Natura 2000 Ostoja Magurska, obszarze Natura 2000 Łysa Góra, obszarze Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszarze Natura 2000 Bednarka, obszarze Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszarze Natura 2000 Beskid Niski, w częściach

pokrywających się z obszarem Parku” – rozdział zawiera ustalenia do planów zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego i małopolskiego oraz ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w gminach Lipinki, Sękowa, Dukla, Osiek Jasielski, Dębowiec, Nowy Żmigród, Krempna. Ustalenia dotyczą uwzględnienia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w ww. gminach zasięgów i celów utworzenia Parku wraz z otuliną, obszaru Natura 2000 Ostoja Magurska, obszaru Natura 2000 Łysa Góra, obszaru Natura 2000 Kościół w Skalniku, obszaru Natura 2000 Bednarka, obszaru Natura 2000 Wisłoka z dopływami i obszaru Natura 2000 Beskid Niski oraz utrzymania korytarzy ekologicznych. Ustalenia skierowane są do nowo powstających lub zmienianych studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw. Dotyczą one zarówno obszaru Parku jak również obszaru wokół niego z uwagi na eliminację lub ograniczenia istniejących i potencjalnych zagrożeń nie tylko wewnętrznych, ale również zewnętrznych w obszarze otuliny, czyli zgodnie z ustawą o ochronie przyrody strefy ochronnej graniczącej z formą ochrony przyrody i wyznaczoną indywidualnie dla formy ochrony przyrody w celu zabezpieczenia przed zagrożeniami zewnętrznymi wynikającymi z działalności człowieka.

Aktualnie Park realizuje działania ochronne w oparciu o ustanawiane zarządzeniem ministra właściwego do spraw środowiska zadania ochronne, które mogą być ustanawiane na okres do 5 lat. Plan ochrony ustanawiany na okres 20 lat pozwoli na długoterminowe planowanie działań w zakresie ochrony przyrody i udostępniania Parku. Ponadto będzie możliwe zawieranie długoterminowych umów o dofinansowanie działań ochronnych w ekosystemach Parku. Po ustanowieniu planu ochrony nie będzie potrzeby sporządzania zadań ochronnych. Plan ochrony jest dokumentem o znacznie większym zakresie informacji dotyczących nie tylko gruntów będących własnością Skarbu Państwa pozostających w użytkowaniu wieczystym Parku, ale również gruntów będących własnością innych podmiotów na obszarze Parku. W planie ochrony znajdują się informacje na temat niezbędnych działań ochronnych, w tym monitoringu gatunków i siedlisk, których ochrona jest związana z utworzeniem obszarów Natura 2000 w częściach pokrywających się z obszarem Parku dla właściwego funkcjonowania Parku Narodowego i jego ochrony.

W magurskich lasach

Agnieszka Nowak

Zespół ds. Edukacji

Magurskie lasy. Fot. D. Nowak

Magurski Park Narodowy jest jednym z najbardziej zalesionych polskich Parków: 95% jego powierzchni pokryta jest lasem. Dlatego nietrudno się domyślić, że to właśnie lasy mają u nas niezwykle duże znaczenie. Buczyny, jaworzyny, olsy, jedliny, sośniny... – na terenie Parku różnorodność zbiorowisk leśnych jest wysoka. Niektóre z nich dominują pod względem powierzchniowym, ponieważ to tutaj jest klimat sprzyjający ich występowaniu, inne wymagają specyficznych warunków, dlatego zajmować będą niewielkie powierzchnie. Kolejne są zbiorowiskami nizinnymi, dlatego tereny górskie będą stwarzać zbyt surowy klimat, niesprzyjający ich występowaniu.

Z łatwością można zauważyć, że magurskie lasy zdominowane są przez buki i jodły (ich miąższość w drzewostanie wynosi odpowiednio 55% i 19%). Buk może tworzyć las jednogatunkowy, może także mieć towarzystwo jodeł, jaworów, jesionów czy grabów – we wszystkich tych przypadkach zwykle będziemy mieć do czynienia z dominującą w Magurskim Parku Narodowym buczyną karpacką. Wędrując magurskimi szlakami spotkamy ją często, gdyż zajmuje ok. 11,4 tysiąca hektarów z wszystkich 18,3 tysięcy hektarów powierzchni leśnych w MPN. Warto przyglądać się buczynom, ponieważ nie wszystkie są takie same: w runie możemy spotkać żywce gruczołowate, mchy, czosnek niedźwiedzi, turzyce czy miesięcznicę trwałą. To właśnie one podpowiedzą, czy mamy do czynienia z podzespołem buczyny typowym, najczęściej spotykanym na terenie MPN, czy też rzadszymi: wilgotnym z miesięcznicą czy też z suchym trawiasto-turzycowym. Buczyny są typowym zbiorowiskiem leśnym w całych Karpatach, a lasy, które uległy zniekształceniu w czasie gospodarki leśnej prowadzonej przez człowieka, z czasem będą dążyć do zmiany składu gatunkowego zgodnie z siedliskiem.

Na niewielkiej powierzchni, bo zaledwie 2% powierzchni Parku, znajdziemy zbiorowiska higrofilne,

związane z obecnością wody w podłożu. Zaliczymy tutaj lasy i zarośla łąkowe oraz rzadki ols porzeczkowy. Najliczniejsze w tej grupie są: nadrzeczna olszyna górską (z dominującą olszą szarą) i wielogatunkowy łąg nadrzeczny. Zbiorowiska te uformowały się wzdłuż rzek i potoków, a także w miejscach zabagnionych o utrudnionym odpływie wody. Rola tego rodzaju zbiorowisk jest nie do przecenienia. Nie tylko wspomagają zatrzymanie wody w środowisku, ale także zabezpieczają brzegi cieków wodnych przed erozją. Tworzą także dogodne warunki dla życia specyficznej grupy zwierząt.

Poruszając się wzdłuż potoków, obok łągów zobaczymy także grąd subkontynentalny. Składa się on głównie z grabów z domieszką buków, jaworów i jodeł, zajmuje niewiele ponad 1,5% powierzchni MPN. W podszyciu często króluje leszczyna, a w runie charakterystyczne dla grądów: gwiazdnica wielokwiatowa i turzyca orzęsiona. Grąd jest siedliskiem preferującym tereny nizinne, dlatego w warunkach Magurskiego Parku Narodowego spotkać go można w niższych położeniach. Na większości ziem polskich grądy przez wieki stanowiły dominujące siedlisko. Jednak wskutek działalności człowieka zredukowane zostały do ok. 3% powierzchni wszystkich lasów. Zmiana ta nastąpiła ze względu na żyzność

Buczyna karpacka. Fot. D. Nowak

Łany czosnku niedźwiedziego, Fot. D. Nowak

i wilgotność gleby, którą zajmowały. W procesie osadnictwa i rozwoju rolnictwa, tereny zajmowane przez grądy okazały się wyjątkowo przydatne dla rozrastającej się populacji człowieka.

Do ciekawych i dość rzadko spotykanych zbiorowisk na terenie MPN należą jaworzyny: jaworzyna górska z miesięcznicą trwałą, z jęczmikiem oraz jaworzyna karpacka. Pierwsza z nich jest najbardziej rozpowszechniona z tych trzech zbiorowisk i, podobnie jak jaworzyna z jęczmikiem, występuje na zboczach z rumoszem skalnym, położonych w zacienionych częściach stoków. Warto zauważyć, że jaworzyny na terenie Parku, pomimo, że zajmują łącznie 0,5% jego powierzchni, od dawna są doceniane ze względu na wysoką wartość przyrodniczą.

W części zbiorowisk leśnych Magurskiego Parku Narodowego widoczne są efekty gospodarki leśnej, która prowadzona była często jeszcze przed powstaniem Parku. Na przestrzeni lat działalność ta doprowadziła do zmian składu gatunkowego drzewostanów w niektórych fragmentach Parku. Przykładem mogą być jedliny, w których runie znajdziemy gatunki roślin charakterystyczne dla buczyn. Może to sugerować ingerencję człowieka w skład gatunkowy drzewostanu, polegającą na wspieraniu jodły kosztem buka. Jednak w miarę upływu czasu dominująca jodła naturalnie ustąpi miejsca gatunkom liściastym typowym dla buczyny. Zbiorowiska tego typu są cenne ze względu na możliwość obserwacji procesów przyrodniczych, które w nich zachodzą, a trwają

Jęczmnik zwyczajny, Fot. A. Nowak

często dziesiątki lat. Podobna sytuacja ma miejsce w wielogatunkowych lasach liściastych na gruntach porolnych. Położenie ich w pasie pogórza, a także różnorodny skład gatunkowy sugeruje ich stopniową zmianę na przykład w grądy.

Dość znaczną (niecałe 20%) część terenów leśnych Parku zajmują drzewostany szpilkowe i mieszane na gruntach porolnych. Powstały one po II wojnie światowej podczas zalesiania gruntów rolnych. Drzewostany te są przeważnie jednowiekowe i jednogatunkowe, dominują w nich sosny, rzadziej modrzewie, brzozy i świerki. Część z nich poddano przebudowie polegającej na sadzeniu i wspieraniu gatunków drzew zgodnych z siedliskiem. A niemal ¼ z nich pozostawiona została bez ingerencji człowieka, dzięki czemu możliwa jest obserwacja i badanie procesów naturalnej przemiany.

Wartość przyrodnicza magurskich lasów jest niezaprzeczalna, pamiętać jednak należy o szczegółach, które dopełniają unikatowości terenu Parku. Mowa tu o strukturze lasu, martwym drewnie, mikrosiedliskach, które stwarzają dogodne miejsca do rozrodu i bytowania rzadkich gatunków. Symbol Magurskiego Parku Narodowego – orlik krzykliwy – upodobał sobie wysokie, dorodne jodły rosnące w jarach i wąwozach. To dzięki nim ma możliwość założyć gniazdo, a potem sprawnie karmić młode. Rysie potrzebują grubych, leżących kłód, dzięki którym mogą bezszelestnie poruszać się po lesie. Próchnowiska zapewnią miejsce rozrodu rzadkich owadów. Jedynie połączenie tych wszystkich czynników może zapewnić zachowanie unikalnej przyrody Parku.

Drzewostan przedplonowy, Fot. D. Nowak

Przyroda mniej znana

Sławomir Springer

Pełźnie po pniu niewidzialny ptak...

Pełzacz jest bardzo powszechnym ptakiem, ale zobaczyć go trudno. Jest mistrzem kamuflażu i niezwracania na siebie uwagi. Mieszka w każdym lesie, lasku, miejskim parku i chętnie zapuszcza się do ogrodów i sadów, szczególnie zimą. Nie musi wtedy trzymać się swojego rewiru. Nie lata tak chętnie, jak choćby sikorki i poza okresem rozrodczym odzywa się rzadko. Jego głos jest wysoki, piskliwy i krótki, trudno się zorientować skąd dochodzi, tym bardziej, że w koronach drzew jest niemal niezauważalny. Jeśli przelatuje, to krótkim lotem z drzewa na drzewo, a po pniach i konarach przesuwa się szyb-

Pełzacz leśny. Rys. E. Wygonik-Jaskot

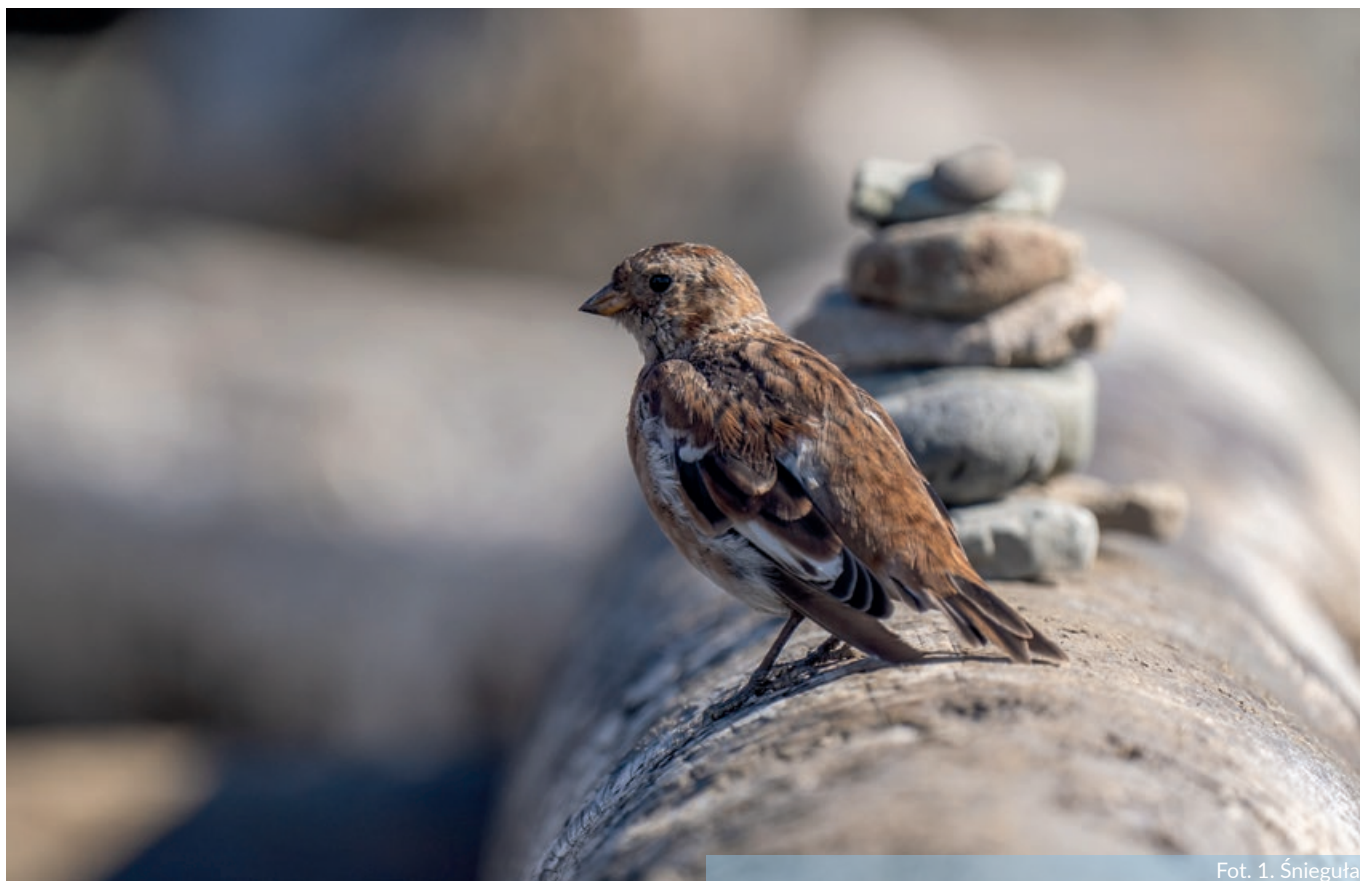
kimi, krótkimi skokami, niewiele się odrywając od podłoża, co sprawia wrażenie wężowego pełzania (stąd nazwa!). Po cóż tak pełźnie? Otóż poluje, patroluje wszelkie załamania kory, by swoim cienkim, zakrzywionym dziobem wyciągać schowane tam pająki, owady i ich jaja. Ten rodzaj pokarmu dostępny jest przez cały rok i dlatego pełzacz nie odlatuje od nas na zimę. Wiosną i latem dodatkowo zjada napotkane małe gąsieniczki. Należy do najmniejszych ptaków Europy, waży zaledwie 8–10 gramów. Pełzacz buduje gniazda pomiędzy odstającą korą starszych drzew, a pniem, co jest wśród naszych ptaków niespotykane. Wyjątkowo tylko w podobnych lukach przy pniach gniazda mogą założyć kosy, śpiewaki, rudziki lub muchołówki małe. Na terenie Polski, tak, jak i na całym kontynencie, występują 2 gatunki pełzaczy – leśny, spotykany niemal w całym kraju oraz nieco ciemniejszy na brzuchu i o dłuższym dziobie ogrodowy, częsty na północnym wschodzie.

Pod parasolem lepiężnika

Dlaczego o lepiężnikach zimą? A dlatego, że znów nam zakwitły w styczniu, gdy zima przedwcześnie ustąpiła (by wrócić dopiero po paru tygodniach). Jeszcze nie tak dawno, gdy zmiany klimatyczne się rozpędzały, lepiężniki 3 gatunków, które można spotkać w Beskidzie Niskim, kwitły dopiero po roztopach pod koniec marca i w kwietniu. Są to rośliny, o których można powiedzieć, że bardzo się spieszą. Zakwitają jako pierwsze wiosną i wabią nektarem pierwsze pszczoły, trzmiele i najwcześniejsze motyle. Nie każda roślina potrafi wydać kwiaty, kiedy wokół leży jeszcze śnieg, ale lepiężniki mają na to sposób. Przez całe lato ich wielkie, parasolowate liście wysyłają do kłaczy wyprodukowane przez siebie substancje odżywcze, które będą magazynowane aż do wiosny. Wówczas, uspione pomiędzy kamieniami w korytach potoków pąki kwiatostanów, nabrzmiewają i rozpoczynają kwitnienie. Te, które próbują kwitnąć w „przerwie zimy”, nie rosną w górę. Ich kwiatostany wychylają się tylko z kłaczy przez warstwy zmiądzonych śniegiem i podgniętych, ubiegłorocznych liści. Lepieżniki wiosenne strzelają w niebo długą na pół metra łodygą, która po przekwitnięciu kwiatów, w trakcie owocowania dorasta do metra wysokości. Gdy roślina dostatecznie już „nakarmi” swoje kwiaty i puszyste owoce, zaczyna poważnie inwestować w powoli do tej pory rosnące liście, a te wkrótce stają się potężne. Czasami wśród tych liści ukrywają się sarny, bobry, wydry i... bawiące się dzieci. Dorostym lepiężniki przydają się ze względu na właściwości antyalergiczne i łagodzące migreny. Trzy beskidzkie gatunki lepiężnika to l. biały, l. różowy i l. wyłysiały, a nad morzem i wzdłuż dolin dużych, nizinnych rzek rośnie l. kutnerowaty. Na koniec trzeba wspomnieć o rozpuszczonym lepiężnikowcu, największym krajowym chrząszczy ryjkowcowatym, który zjada wielkie liście lepiężników, ale o jego majestatyczności innym razem...

Liście lepiężnika. Fot. D. Nowak

Fot. 1. Śnieguła

Goście z dalekiej północy

Konrad Krasoń

Zespół ds. Edukacji MPN

Skłonność ptaków do wędrówki najczęściej wynika z dostępności pokarmu w środowisku, a on limitowany jest warunkami pogodowymi, które są następstwem położenia geograficznego. Predyspozycja ta wynika też ze zdolności poszczególnych gatunków do zdobywania pokarmu oraz ich preferencji pokarmowych. Ciężkie zimy, a szczególnie gruba i długo zalegająca pokrywa śnieżna utrudnia ptakom żerowanie, dlatego też są one zmuszone do przemieszczania się w celu znalezienia zasobnego w pokarm obszar. Dla wielu gatunków optymalne miejsca zimowania znajdują się w Afryce lub Azji, najczęściej mamy takowe na myśli, kiedy mówimy o ptakach migrujących. Odbywanie tak dalekich podróży wiąże się jednak z dużym ryzykiem w trakcie przelotu, jak i późniejszym powrotem na obszary lęgowe. Dlatego też wiele gatunków decyduje się na pozostanie w obszarze lęgowym (ptaki osiadłe) lub na stosunkowo krótkie migracje regionalne, np. z Europy północnej do centralnej części kontynentu. Ptaki takie nazywamy

migrantami krótkodystansowymi. Dzięki tej strategii ptaki te są w stanie szybciej powrócić na obszar swoich lęgów, co daje im przewagę przy wyborze terytoriów i możliwość wcześniejszego przystąpienia do lęgów. Może się to przełożyć na większy sukces lęgowy. Do naszego kraju na zimowiska przylatują najczęściej ptaki, których siedliskiem lęgowym jest daleka północ i północny wschód. Są to gatunki związane z tajgą i tundrą, czyli iglastymi lasami borealnymi w obrębie klimatu umiarkowanego chłodnego i bezdrzewną formacją roślinną, która występuje w zimnym klimacie strefy arktycznej. Do ptaków, które spędzają zimę w Polsce, należą zarówno ptaki wodne np. kaczki (uhle, świstuny, rożeńce), nury, drobne ptaki wróblowate, jak rzepołuch, jak i ptaki drapieżne, np. myszołów włochaty.

W tym artykule przybliżę Czytelnikom kilka gatunków, które potencjalnie można obserwować w regionie Beskidu Niskiego, Pogórza Jasielskiego i Obniżenia Gorlickiego, czyli mezoregionu, na którym

Fot. 3. Myszolów włochaty

leży MPN i dwóch pozostałych, które znajdują się w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Ze względu na to, że obszar ten pozbawiony jest niemal zupełnie większych zbiorników wodnych, w artykule nie znajdziecie informacji o morskich kaczkach i nurach, które niekiedy zimują na tego typu akwenach.

Fot. 2. Jer

Pierwszym gatunkiem, który omówię, jest śnieguła (fot. 1). Jest to niewielki ptak z rzędu wróblowych, z budowy nieco przypominający pospolite u nas trznadle. Jak wskazuje nazwa, w upierzeniu tego ptaka dominuje kolor biały, szczególnie dobrze zaznaczony jest u samców w szacie godowej. Śnieguła zamieszkuje strefę podbiegunową Eurazji i Ameryki Północnej, najdalej na północ wysunięte lęgowiska znajdują się na północy Grenlandii. Warto dodać, że jest to jeden z najdalej na północ gniazdujących ptaków lądowych. Śnieguły zimę spędzają w strefie umiarkowanej Europy, Azji i Ameryki Północnej. W okresie zimowym widuje się je najczęściej stadami, w liczbie od kilku do kilkunastu osobników. Śniegułę można spotkać w otwartym krajobrazie rolniczym, gdzie chętnie zdobywa pokarm na polach uprawnych, łąkach, żeruje również na skrajach dróg. Ptak ten żywi się nasionami traw, turzyc i pozostałościami nasion zbóż. Śniegułę można też spotkać na brzegach zbiorników wodnych i większych rzek. Innym gatunkiem z rzędu wróblowych, który chętnie spędza zimę w Polsce, jest rzepołuch. Jest on ptakiem nieco mniejszym od wróbla, o płowobrazowym upierzeniu i żółtym dziobie. Gatunek ten łudząco przypomina występującą u nas makolągwę i bywa z nią mylony. Ptaki zimujące w Polsce najczęściej pochodzą z Półwyspu Skandynawskiego, na którym gatunek ten zasiedla różnego typu tereny otwarte, m.in. bagna, łąki i wrzosowiska. Na zimowiskach najczęściej spotykany nad wybrzeżami morskimi i w krajobrazie rolniczym, gdzie żeruje

na polach uprawnych, nieużytkach i łąkach. W okresie zimowym żywi się głównie nasionami. Jer (fot. 2) to kolejny gatunek na naszej liście, nazwa gatunkowa nawiązuje do głosu, jaki jest wydawany przez tego ptaka. W przeciwieństwie do zięby zwyczajnej (z którą jest spokrewniony) jer posiada ciemną głowę, a w upierzeniu dominuje kolor pomarańczowy. Ptak ten jest typowym mieszkańcem lasów o charakterze tajgi. Siedliska lęgowe tego gatunku rozpościerają się od północnej części Wielkiej Brytanii, przez Skandynawię aż do Kamczatki. Zimuje w klimacie umiarkowanym i podzwrotnikowym Europy i Azji oraz Afryce Północnej. W Polsce najczęściej zimuje w różnego typu lasach i zadrzewieniach. W trakcie przelotu często spotykany w buczynach. Jery również chętnie zimują w niewielkich zadrzewieniach i zakrzaczeniach śródpolnych. W niektórych sezonach spotyka się olbrzymie stada tych ptaków, w Polsce największe stada miały kilka tysięcy osobników, natomiast w Europie Zachodniej zdarzają się skupiska liczące kilka lub kilkanaście milionów osobników. Niewątpliwie do najbardziej interesujących ptaków należą ptaki drapieżne. W zależności od regionu Polski, w okresie zimowym można spotkać najczęściej 7–9 gatunków ptaków drapieżnych. Wśród nich występują trzy gatunki, które są u nas przelotne i regularnie zimujące. Należą do nich: myszołów włochaty, błotniak zbożowy i drzemlik. Myszołów włochaty (fot. 3) jest nieco większy od myszołowa zwyczajnego, który jest w Polsce najliczniejszym ptakiem szponiastym. Mimo, że najczęściej ptak ten jest jaśniejszy od myszołowa zwyczajnego, niedoświadczony obserwator może je łatwo pomylić. U gatunku tego występuje duża zmienność ubarwienia, a najbardziej charakterystyczną cechą jest biały u podstawy i zakończony czarnym pasem ogon. Nazwa włochaty nawiązuje do opierzonych skoków (część kończyny dolnej), które są charakterystyczne dla tego gatunku.

Fot. 5. Drzemlik

Fot. 4. Samica błotniaka zbożowego

Ptak ten gniazduje w tundrze i lasotundrze, gniazdo zakłada najczęściej na ziemi. Jego głównym źródłem pokarmu są gryzonie; w tundrze lemingi, a na zimowiskach myszy i norniki.

W Polsce można obserwować 4 gatunki błotniaków, 2 z nich – błotniak stawowy i łąkowy – są gatunkami regularnie lęgowymi, błotniak stepowy występuje jako ptak przelotny, zaś zbożowy jest ptakiem przelotnym i zimującym. Błotniak zbożowy w XX wieku był gatunkiem nielicznie lęgowym w kraju, zaś w XXI wieku jego lęg stwierdzono już tylko raz w 2020 r. Jego lęgowiska rozciągają się od zachodniej Europy, przez Wyspy Brytyjskie, Skandynawię aż po Kamczatkę. Biotopem lęgowym najczęściej są rozległe niziny, obszary podmokłe, torfowiska i pola uprawne. W podobnych miejscach można spotkać go również w okresie zimowym. Samce tego gatunku są śnieżnobiałe z szarą głową i czarnymi końcami skrzydeł nieco przypominają dużą mewę, samice i ptaki młode mają brązowy wierzch ciała, a pierś kremową w poprzeczne ciemne prążki (fot. 4). Gatunek ten liczniej zimuje w północnej części Polski, natomiast w naszym regionie też jest spotykany. Jedynym sokołem na tej liście jest drzemlik (fot. 5), najmniejszy przedstawiciel tej rodziny na starym kontynencie. Ptak ten jest mniejszy od pustułki, ma od niej krótsze sterówki, bardziej krępą sylwetkę i spiczaste skrzydła. Samce mają niebieskawoszary wierzch ciała, w przeciwieństwie do brązowych samic. Obie płcie mają poprzeczne prążki na pierś. Gniazduje zwykle w tundrze, lasotundrze, tądzie i nad brzegami morskimi. Gniazdo zakłada na ziemi, klifie, a na obszarach zadrzewionych wykorzystuje opuszczone gniazda ptaków krukowatych. Sokół ten żywi się głównie ptakami, które chwytą po długim pościgu. Co ciekawe, jest zdolny do naśladowania lotu swoich ofiar, w ten sposób może się do nich łatwiej zbliżyć.

Niektóre z wymienionych gatunków, np. drzemlika, obserwujemy w naszym regionie stosunkowo rzadko, z kolei jer i myszołów włochaty regularnie zimują w południowo-wschodniej części Polski.

Młody Przyrodnik

Ewa Wygonik-Jaskot

Zespół ds. Edukacji

Zadanie 1. Ptasia wykreślanka

Wykreśl nazwy 6 ptaków, które zostały opisane w artykule o naszych zimowych gościach. Wyrazy mogą być umieszczone pionowo, poziomo, ukośnie i wspak. Pozostałe litery czytane pionowo utworzą rozwiązanie.

D	H	C	U	Ł	O	P	E	Z	R	M
C	R	W	Ś	A	H	Ś	A	E	Ó	Y
Z	E	Z	J	K	Ś	C	J	K	Ł	S
Ś	N	I	E	G	U	Ł	A	I	N	Z
Y	R	A	U	M	G	I	L	E	O	O
O	W	Ł	Ż	I	L	Z	E	J	C	Ł
B	B	Ł	O	T	N	I	A	K	Y	Ó
S	O	E	J	C	O	D	K	P	?	W

HASŁO:

Zadanie 2. Przyrodnicze sudoku

Celem łamigłówki jest wypełnienie symbolami diagramu 4x4 tak, aby w każdym wierszu, kolumnie i w każdym z czterech mniejszych kwadratów (2x2) nie powtórzył się żaden obrazek.